

de Kerk ze aangenomen heeft.¹⁵⁾ Niet krachtens, maar blijkens de Formulieren is het verschil omtrent den inhoud en de beteekenis der Heilige Schriften beslist en uitgemaakt.¹⁶⁾ Nu dat eenmaal geschied is, mag en moet de handhaving van het voorvaderlijk geloof geëischt worden. „Wij verlangen de handhaving van waarheden die den geheelen inhoud uitmaken van Catechismus en Belijdenis.“¹⁷⁾ „Ik verlang geene loslating van eenig gedeelte der waarheid in die Schriften verval. Geen prijs geven van deze en die waarheid. Geen onbestemde erkenning van de Belijdenisschriften. Geen herziening der Formulieren; omdat, indien ze niet onverbeterbaar zijn, de Kerk dezer dagen tot zoodanige herziening niet in staat is.“¹⁸⁾

Blijft de handhaving van de waarheden in de Formulieren beschreven achterwege, dan gaat de Kerk onder. Ze wordt vernietigd. De formulieren immers zijn, in hoofdzaak en wezen, vereenzelvigd met haar bestaan.¹⁹⁾ „Om te formuleren, om te belijden, moet de Kerk bestaan. Maar het prijsgeven door eene Kerk van haar Formulieren, omdat zij door de tegenstanders van elke hoofdzaak in haar geloof voor de grenzenloze uitgestrektheid hunner twijfelarij te bekrompen worden geacht; het ter zijde stellen van Formulieren, onder die omstandigheden, is eigenlijk een slechten van den muur, omdat door de vijanden een wijde, wijde bresse begeerd wordt; het is, in de onbetwistbare gevolgtrekking, een verwerpen van het geloof; het is een altegedienstig omverhalen der grondslagen waarop de veiligheid en het bestaan van de Kerk berust.“²⁰⁾ Ja, dat prijsgeven der Formulieren is het prijsgeven „niet slechts van de Hervormde Kerk in haar wettig aanzijn en afzonderlijk bestaan, maar ook van de Evangelische waarheid aan de eischen dergenen voor wie deze Schriften, niet om verouderde spreekmanier of onjuiste tekstaanhaling, maar om de waarheid, welke daarin vervat is, aanstoetelijk zijn.“²¹⁾

Zeerp scherp verzet Groen zich dus tegen de idee van een volkskerk met leervrijheid. Hij aanvaardt de belijdeniskerk in den vollen zin van het woord. Een belijdeniskerk, die zichzelf door leertucht voor verbastering en ondergang behoedt.

• • •

Zal men Groens spreken over de Hervormde of Gereformeerde Kerk verstaan, dan moet men steeds voor oogen houden, dat hij een scherp onderscheid maakt tusschen de oude, historische, Gereformeerde Martelaarskerk op geschiedenis en belijdenis gegrond, bestaande in de blijvende eenzelligheid van haar leer en het Hervormde Kerkgenootschap, dat in 1816 tengevolge van onwettige, anti-gereformeerde en anti-kerkelijke overheidsbemoeiing werd opgericht.

Reeds in zijn eerste kerkelijke geschrift doet hij dat!²²⁾ Op blz. 1 spreekt Groen van „Gereformeerde Christenen, die zich van het Kerkgenootschap in 1816 gescheiden hebben“.

Dat nieuw gestichte Genootschap had zich, naar Groens meening, zelfs „facto afgescheiden van de Gereformeerde kerk; zij daarentegen die men afgescheiden noemt, hebben... zich buiten het genootschap begeven, om te kunnen blijven in de Kerk“²³⁾. De Afgescheidenen zijn Gereformeerden, „Gereformeerden bij uitstek“²⁴⁾, zij zijn leden van de Nederlandsche Hervormde Kerk, van de Gereformeerde Gezindheid.²⁵⁾ De geloofsvereëning met de Hervormde Kerk mag zeker niet beperkt worden „tot het opgeschreven zijn in de boeken van een bij verstelijk decreet opgericht Kerkgenootschap.“²⁶⁾ Met nadruk betoogt Groen, dat de Afgescheidenen zeker geen secte vormen.²⁷⁾

Altijd heeft Groen deze scherpe onderscheiding van Genootschap en Kerk volgehouden, ondanks

15) *Het Regt* enz.; p. 28, 29, 57; *Narede van vijftienjarige strijd*, p. 165.

16) *Het Regt* enz.; p. 20.

17) *Idem*, p. 110.

18) *Aan de S. van Velzen* enz.; p. 129.

19) *Het Regt* enz.; p. 57.

20) *Idem*; p. 188/9.

21) *Aan de Hervormde Gemeente*; p. 92; vgl. *Het Regt*; p. 95.

Groen verlangde niet een „onvoorwaardelijk en bekrompen handhaven der Formulieren“; in een tijd van aanvankelijke herleving na langdurigen doodslaap. Hij durft een — mits goed omschreven — *quatenus* wel aan. Vgl. voor deze kwestie: *Adres a. d. Algem. Synode* enz., p. 5 v.; *Aan de Herv. Gemeente*, p. 45, 89; *Het Regt* enz., VI, 38, 40, 110, 120; *Aan de S. van Velzen* enz., p. 129 v.; *Leerswijk. of Kerkbew.*, p. 10; *Natuurlijk of Ongerijnd?*, p. 16; *Confess. of Reglem.*, p. 8; *Bydrage* enz., p. 12.

Men denke aan het conflict met Da Costa in 1843 over dit punt. Zie daarvoor *Ned. Ged.*, IV, p. 190, 227; en V, p. 106 v.

22) *De Moutregelen tegen de Afgescheidenen aan het Staats-regt* getoetst, 1837, p. 1. *Verspreide Geschriften*, II, 1.

23) *Idem*, p. 61.

24) *Idem*, p. 64.

25) *Het Regt* enz., p. 136; *Verspreide Geschr.*, p. 135; *Adviezen*, II, 1857, p. 258.

Just omdat naar Groen's overtuiging de Afgescheidenen leden der Hervormde Gezindheid zijn, hebben ze z. l. recht op vergoeding voor predikantstractementen uit 's Rijks kas. „Naar mijn inzien hebben adressanten, krachtens art. 168 der Grondwet, aanspraak op tegemoetkoming, vermits ze door overmaat van onrecht uit de Hervormde Kerk zijn verdreven.“ *Adviezen*, II (1857), p. 269.

26) *Idem*, p. 56.

27) *Adviezen* enz., II, 1857, p. 261.

allerlei smaad hem daarover aangedaan.²⁸⁾ „De aard en de juistheid van het verschil is, sedert 1837 tot nu toe, telkens meer in het oog vallend, door de alle berekening te boven gaande elasticiteit van het Kerkgenootschap. Mijn vriend Brummelkamp, geen lid van het in 1816 gestichte Kerkgenootschap, is lid van de Hervormde Kerk Zaalberg, (een berucht modern predikant in Den Haag — C. V.), lid niet slechts, maar een der celebriteiten van het Kerkgenootschap, is niet lid van de Hervormde Kerk.“²⁹⁾

Ja, zoo schrijft Groen in zijn levensavond, door het verlaten van een gouvernementaal kerkgenootschap, uit gehechtheid aan de kerkleer is men „wellicht des te meer, lid gebleven van de Hervormde Kerk“.³⁰⁾

Na de Afscheiding van 1834 is de toestand dus zoo, dat de oude, historisch-eenzellige Kerk „gedeeltelijk uit het Hervormd Kerkgenootschap verjaagd“ is, en „voor een gróóter gedeelte op het erf dat haar wettig toebehoort stand houdt.“³¹⁾ De Hervormde Kerk is thans in Synodaal-kerkelijke en Afgescheidenen verdeeld. Die twee groepen vormen de tijdelijk (!) uiteengeraakte deelen der Gereformeerde Kerk.³²⁾

H.

C. V.

28) *Adres a. d. Algem. Synode*, 1842, p. 1; *Aan de S. van Velzen*; *Verspreide Geschriften*, II, p. 135; *Narede van vijftienjarige strijd*, p. 58, p. 165/6; *Natuurlijk of Ongerijnd?*, p. 27; *Adviezen*, 1857, II, p. 259; *Confessioneel of Reglementair?*, p. 1; *Parlement. Stud. en Schetsen*, IV, p. 27; *Bydrage voor Kerkgenootschappelijk Overleg*, p. 31, 49, 151; *Ned. Ged.*, I, p. 76, 99, 292; II, 319; IV, 104, 320, 336; V, p. 39, 107, 375.

29) *Ned. Ged.*, IV, p. 315/316.

30) *Ned. Ged.*, V, p. 99.

31) *Grondwetsherziening en Eensgezindheid*, p. 422; *Narede van vijftienjarige strijd*, p. 165; *Ned. Ged.*, I, p. 30.

32) *Ned. Ged.*, I, p. 115; *Ned. Ged.*, II, p. 247/8, 284; *Verspreide Geschriften*, II, p. 135.

STEMMEN UIT ONZE KERKEN

Is „DE“ genade onwederstandelijk?

Rotterdam, 22 November 1937.

Aan de Redactie van „De Reformatie“.

Hooggeachte Redactie,

In Uw nummer van 12 November geeft Ds J. M. Spier een tweede artikel over de 4de brochure van Prof. Hepp. Daarin wordt o.a. betoogd, dat, als Prof. Hepp het heeft over zijn streven „niet om af te stooten maar om te winnen“, bedoeld wordt het winnen voor een bepaald dogmatisch standpunt, het winnen voor een bepaalde wetenschappelijke overtuiging. En daaraan wordt toegevoegd:

„Maar hoe loffelijk het ook is, iemand voor z'n eigen en ander systeem te winnen, het is heel iets anders dan iemand te overtuigen van zijn kerk-deformeerende dwaling.“

Dit kan dus niet anders worden opgevat, dan dat, naar de meening van Ds Spier, het hier gaat over opvattingen, of dogmatische systemen, waarover Gereformeerde theologen met elkander kunnen disputeren, maar waarbij van Kerk-deformatie niet gesproken mag worden. M.a.w., het Gereformeerde volk behoeft zich heusch niet ongerust te laten maken, want er is geen kwestie van deformatie, geen kwestie ook van strijd met of over de belijdenisschriften.

Opvallend is het echter, dat in hetzelfde artikel van Ds S. een beschouwing te lezen is over de onwederstandelijkheid der genade, die attente lezers er juist van overtuigt, dat het hier niet gaat over „wetenschappelijke overtuigingen“, maar dat hier grondwaarheden van de Gereformeerde belijdenis in het geding zijn.

Prof. Hepp had immers, waar Ds de Graaf gezegd had, dat de algemeene genade of goedheid een uitlooper is van de bijzondere genade, betoogd: „Dat kan echter niet. De genade, zooals zij uit de bron komt, moet overal, waarheen zij zich ook een weg baant, hetzelfde effect hebben. De genade in Christus, zoo leert de Schrift, is altijd en overal, zonder uitzondering, hetzelfde. Zij vernieuwt immer het hart. Zij heiligt en zaligt. Zij is onwederstandelijk. Wie door de genade in Christus wordt aangeraakt, is een nieuw scheepel. Schriftbewijs ontbreekt hier bewust; dat zou een beleediging voor het Gereformeerde volk zijn.“

Van dit betoog van Prof. Hepp zegt dan Ds S., dat Prof. H. zich van de hoofdzaak „afmaakt“, en schrijft:

„Toch is het jammer, dat Prof. H. het er maar niet op gewaagd heeft (n.l. het Schriftbewijs te leveren). Want nu zijn we nog even ver. Wel wordt gezegd, dat de genade, die met Christus in verband staat, onwederstandelijk is, maar 't wordt niet aangetoond. HET KAN OOK NIET AANGETOOND WORDEN want de Schrift leert het nergens. Gods Woord zegt zeer zeker, dat er onwederstandelijke genade is, doch niet, dat zij het altijd is. Integendeel, de verbondsbrekers hebben Gods genade wederstaan en daarom zal hun oordeel zoo zwaar zijn. Van de tien melaatschen, die genezen waren door de genade van Christus, kwam er maar één terug. De anderen hebben de genade niet als zoodanig erkend, hebben den Messias, Die Zich aan hen in Zijn priesterlijke heerlijkheid had geopenbaard, niet aangenomen.“

Hier wordt dus gezegd, dat de genade van Christus niet altijd onwederstandelijk is.

Gedacht zou kunnen worden, dat Ds S. bedoelt te zeggen: de particuliere genade is wel onwederstaanbaar, maar daarnaast zijn er andere werkingen van genade, of goedheid, of barmhartigheid Gods, die wederstaan kunnen worden. Maar, in het verband gezien, kan dat de bedoeling niet zijn. Om twee redenen.

1. Prof. Hepp heeft het zeer duidelijk over de bijzondere genade. Hij heeft het over die genade, door Dr. Kuyper bedoeld in den titel: „Dat de genade particulier is“. Hij heeft het over de genade van de vernieuwende en heiligende werking van den Heiligen Geest. Van die bijzondere genade zegt Prof. Hepp, dat zij onwederstandelijk is, en dat het een beleediging voor het Gereformeerde volk zou zijn, indien hij Schriftbewijs ging aanvoeren.

2. Ds S. verdedigt in zijn artikelen de opvatting van Ds de Graaf, die het woord „genade“ schriftuurlijk ziet als altijd verbonden met de bijbeteekenis van verbeurde en dus van schuldvergevinge gunst. Welnu, schuldvergeving behoort bij de bijzondere genade.

Om deze twee redenen is het dus logisch onmogelijk, iets anders in het betoog van Ds S. te lezen, dan dat de particuliere genade door den mensch soms (of dikwijls) weerstaan kan worden en weerstaan wordt. Die genade is immers volgens Ds S. onwederstandelijk, maar niet altijd.

Nu is de onweerstaanbaarheid der genade-werkingen zeker niet een „wetenschappelijke overtuiging“; zeker niet een onderdeel van een systeem, waarover de geleerden met elkander strijden kunnen, en waarbij de „leeken“ lijdelijk kunnen toezien.

Integendeel — het is een belangrijk leerstuk, d.w.z. belijdenis der waarheid.

Zoo belangrijk, dat het gevoelen van Arminius, dat genade niet onwederstaanbaar is, een deel was van die gevoelens, waarvan Gomarus zeld, dat hij er niet mede voor den rechterstoel Gods zou durven verschijnen.

Zoo belangrijk, dat het één der hoofdzaken was van den strijd tusschen Remonstranten en Contra-Remonstranten.

De eersten toch hadden in art. 4 der Remonstrantie gezegd:

„Maar wat de manier van de werking der genade aangaat, die is niet onwederstaanlijk, want daar staat van velen geschreven, dat zij den Heiligen Geest wederstaan hebben.“

De genade is te wederstaan, zeiden Arminius c.s.

De genade is onwederstandelijk, hebben Gomarus, en Bogerman, en de Synode van Dordrecht geantwoord.

Zegt nu van deze genade Ds S., dat zij wel onwederstandelijk is, maar niet altijd?

Indien hierop het antwoord moet luiden: Naast deze particuliere genade, die onwederstandelijk is, zijn er ook andere genadewerkingen, is er ook ander goedheidsbetoon van God, dan komt Ds S. juist in de lijn van Prof. Hepp.

Maar zegt hij: de binnen het Verbond geborenen hebben deel aan de particuliere genade, en nu zijn er onder de kinderen des Verbonds ook, die deze genade metterdaad wederstaan, dan is daarvoor geen andere naam beschikbaar dan: Verbonds-remonstrantie, en komt dit gevoelen in openlijken strijd met de Dordtsche Canones.

Duidelijke, ondubbelzinnige verklaring en toelichting is hier op haar plaats.

Ten slotte.

Het geloof is „Gods gave“. Is er één mensch, in eenige eeuw, die heeft wederstaan de werking van den Heiligen Geest, als Deze het geloof werkte door de verkondiging van het Evangelie? (Cat. Zondag 25.) Als Ds S. hierop antwoordt: Neen, dan heeft hij hier de genade, die altijd onwederstandelijk was en is, en hij heeft een Schriftbewijs tegelijk.

Wat was het onderscheid tusschen de negen Joden en de ééne Samaritaan? De Joden, hoewel kinderen van Abraham, hadden het geloof niet; de Samaritaan had het wel. De Heiland zegt tot hem: „Uw geloof heeft U behouden“.

Ds S. wringt ook dit Schriftgedeelte weer in het gebruikelijke, gansch eentonige schema: verbondszegen, verbondsbreuk, verbondswraak.

Het is ook anders te zien, n.l. als een aanwijzing van de noodzakelijkheid en van de vrucht van het geloof voor ieder, die met het Evangelie in aanraking komt, hij zij binnen de Kerk geboren of daarbuiten; Nederlandisch Gereformeerde of Javaansch Mahomedaan.

Het is óók te zien als een geschiedenis, die bevestigt de woorden van Johannes den Dooper: „Zelfs int deze steenen kan God Abraham kinderen verwekken“, en van Paulus: „Zoo wie uit het geloof zijn (Paulus of de Samaritaan of Sergius Paulus of de stokbewaarder) die worden gezegend met den geloovigen Abraham“.

Hoogachtend,

J. WILSCHUT.

Naschrift van de redactie. Om misverstand te voorkomen wilde ik dit stuk niet weigeren. Het was reeds ingezonden, vóór dat inzender kennis had kunnen nemen van ons nummer van 26 Nov. j.l.; en ik mijnerzijds had de copie, die men daar op bl. 112 vindt, al geschreven, en verzonden, vóór ik dit stuk ontving. Enkele opmerkingen mogen thans (na enkele weken uitstel wegens plaatsgebrek) volgen.

1. Ds Spier liet ik opzettelijk buiten dit alles (ook al weer ter voorkoming van misverstand); hij krijgt deze copie eerst onder de oogen, als ze gedrukt is. Dit is in dit geval m.i. de beste methode: men zou anders kunnen denken, dat ik zelf „op de vlakte“ wil „blijven“.

2. Mijns inziens haalt inzender in zijn derde alinea meer uit de woorden van Ds Spier, dan erin ligt. Maar dit raakt de hoofdzaak niet, en blijve daarom rusten.

3. Inzender geeft van de woorden van Prof. Hepp een parafraze, die natuurlijk goed bedoeld is, maar die toch niet op zijn woorden, gelijk ze termen van de onderhavige discussie zijn, klopt. Prof. Hepp heeft het over „de genade in Christus“. Daarvan verklaart hij dan het een en ander. Hij zegt, dat „zij“ altijd en overal, zonder uitzondering, hetzelfde is. En hij verklaart tevens, dat „zij“ het hart immer vernieuwt. Nu is dit naar mijn stellige meening niet juist. Er zijn meer genadegiften in Christus, dan de weldaad der wederbaring en vernieuwing. De zinnen van Prof. Hepp passen niet op „de“ genade, maar op bepaalde genadewerkingen. Als de vaders zeggen, dat een bepaalde genadewerking Gods op een bepaald punt van haar weg onwederstandelijk is, dan gaat het niet aan, te

beweren, dat „de“ genade, het hebben e heiligende w Hepp had he klaarde, dat voren brengt Heppa betoog aan val op looper“ der g geen zin, tegz ziet het er l dat is e o bewijs d á á t.

4. In verba zijds onbewu ze gemakkeli hij er aan v „de genade met Christus.

5. Het is ni artikelen de hebben. Hij aanklage Van het gen ook niet uit daar, waar Christus alt (zie ons ci ooge publi ontwikkel.

6. Het is e betoog van l nade“ (der soms of dikv wordt. Niet die met Chri bewerd. Dá in het gedin Dat Prof. H door anderet niet nieuw. Hepp het pu persoon, de laten liggen. Maar toen o

7. Wie aan scheiden tuss (weldaad“), niets oprind v a l s c h e b verklaring, v van Ds de C gaarne een i vandaag pla wordt, hoe s scherp onder houdt in een kentenissen), stranten zel Maar daarn Triglanc la Remonati noemden. In begint hij e t i g h e g h de Remor staenlijc daan, dat d zouden bewe makkelijk a dat Triglanc ende de den de on ghebrach

„Om die door welk keerd t Arminit onwede de mensc ende beke en heb den des t heeft woort, a niet ghe evenwel, d bruycken, wederstaen sien, wat den zy.“

Inzender z ons no, van Bavinck — hebben gestu dezen gel raliseeri een heel heeft ge d dat de gref — slechts va toogden, da hierbij, dat sie tot Dordtsch dus.

8. Inzende Remonstrant nade is ni dat niet „N latijnschap maar op: modum opea irresistibilis verhalen (5C

„De Rem voornaems gaat t ov wegend

over de bijzon-
nade, door Dr
de particulier
vernieuwende
Geest. Van die
zij onweder-
voor het Gere-
tbewijzen ging

vatting van De
uurlijk ziet als
verbeurde en
unst. Welnu,
genade.

ch onmogelijk,
lezen, dan dat
h soms (of
erstaan wordt
ederstandelijk,

ade-werkingen
iging"; zeker
arover de ge-
n waarblij de

erstuk, d.w.z.
rminius, dat
l was van die
er niet mede
erschijsen.

aken was van
ontra-Remon-
Remonstrantie

g hier genade
ant daar staat
teiligen Geest

minius c.s.
Gomar, en
eantwoord.

zij wel onwe-

n: Naast deze
ik is, zijn er
ander goed-
tist in de lijn

eborenen heb-
zijn er onder
genade met-
andere naam
me, en komt
dordtsche Ca-

en toelichting

in, in eenige
van den Hei-
door de ver-
dag 25.) Als
hij hier de
en is, en hij

gen Joden en
kinderen van
naritaan had
eloof heeft U

weer in het
erbondszenen.

anwijzing van
het geloof
raking komt,
uiten: Neder-
medaan.

e bevestigt de
lfs uit deze
wekken", en
Paulus of de
khwaaarder)
braham".

ogachtend,
WILSCHUT,

misverstand
ren. Het was
is had kun-
v. j.l.; en ik
bl. 112 vindt
stuk ontving.
nkele weken

alles (ook al
ij krijgt deze
kt is. Dit is
zou anders
wil „blijven“.
derde alinea
in ligt. Maar
arom rusten.
of, Hepp een
aar die toch
an de onder-
eft het over
aart hij dan
d en overal,
klaart tevens,
it naar mijn
genadegiften
ring en ver-
essen niet op

genade
een bepaalde
at van haar
niet aan, te

beweren, dat die onwederstandelijkheid kenmerk is van „de“ genade „altijd en overal“. Inzender laat Prof. Hepp het hebben over „de genade van de vernieuwende en heiligende werking van den Heiligen Geest“. Maar Prof. Hepp had het over: „de genade in Christus“, en hij verklaarde, dat deze altijd was, wat inzonder thans naar voren brengt. Maar daarin lag juist de fout van Prof. Hepps betoog. Een fout, juist in het redebeleid van zijn aanval op Ds de Graaf. Want als die zegt: „een uitlooper“ der genade ziet er zoo en zoo uit, dan heeft het geen zin, tegen hem aan te voeren: maar in het „centrum“ ziet het er heel anders uit, en wat ik daar zie, dat is er overal. Dat was juist te bewijzen. En het bewijs daárvan achtte Prof. Hepp overbodig.

4. In verband hiermee valt het op, dat inzonder eenerzijds onbewust Prof. Hepps woorden uitlegt, zóó, dat ze gemakkelijker met zichzelf te rijmen vallen, terwijl hij er aan voorbijgaat, dat Ds Spier het niet had over „de genade in Christus“, doch over „de genade, die met Christus in verband staat“.

5. Het is niet juist, dat Ds Spier in zijn „Reformatie“-artikelen de opvatting van Ds de Graaf zou verdedigd hebben. Hij heeft alleen het pleidooi van diens aanklager getoetst. Wat heel wat anders is. Van het genadebegrip van Ds de Graaf is Ds Spier dan ook niet uitgegaan. Hij heeft slechts „neen“ gezegd daar, waar Prof. Hepp beweerde, dat de genade in Christus altijd dié kracht ontwikkelt, die ze slechts (zie ons citaat 25 Nov., bl. 112) op bepaalde oogenblikken en in bepaalde weldaden wil ontwikkelen. En ik zeg met hem: neen.

6. Het is dus m.i. logisch niet verantwoord, in het betoog van Ds Spier te lezen, dat de „particuliere genade“ (der wederbaring etc.) door den mensch soms of dikwijls kan weerstaan worden en weerstaan wordt. Niet van „die“ genade, maar van „de genade, die met Christus in verband staat“ heeft Ds Spier iets beweerd. Dát iets raakte het eigenlijke punt in kwestie in het geding, dat Prof. Hepp tegen Ds de Graaf heeft. Dat Prof. Hepp juist die klip heeft omzeld, is reeds door anderen opgemerkt. Het verschijnsel is overigens niet nieuw. Tot nu toe heeft elke brochure van Prof. Hepp het punt, waar eigenlijk alles op aankwam (ziel, persoon, de mogelijkheid van een „uitlooper“) laten liggen. Behalve één keer: het tweezijdige verbond. Maar toen ontkenne hij wat te bevestigen was.

7. Wie aan haarkloverijen denkt, als wij scherp onderscheiden tusschen „de“ genade, en „een bepaalde genade (weldaad)“, die vergist zich. Men moet de belijdenis niets opdringen, wat er niet in ligt; dát wordt een valsche hand aan de belijdenis. Hier ligt meteen de verklaring, waarom ik, die geen roeping heb de meening van Ds de Graaf (of van anderen) te verdedigen, wel gaarne een artikel als van Ds Spier plaatste, en nog vandaag plaatsen zou; een artikel, waarin aangetoond wordt, hoe scheef alles getrokken wordt, als een niet scherp onderscheidend officier een scherp requisitoir houdt in een massa-proces (met tot nu toe geen bekenissen). Inzender herinnert er aan, dat de Remonstranten zeiden: de genade is niet onweersaenlijk. Maar daarmee is de zaak niet uitgepraat. Immers, Trigland laat met vette letters drukken, dat de Remonstranten de genade onwederstandelijk noemden. In zijn Opuscula, Amsterdam, 1640, I, 501, begint hij een nieuw hoofdstuk: „Van de krachtighe ghenade der Wedergeboorte, die de Remonstranten noemen, de Onwederstaenlijke ghenade“. Zóóver is het er vandaan, dat de Gereformeerden in de dagen van Dordt zouden beweerd hebben, wat Prof. Hepp thans zoo gemakkelijk als abc der gereformeerde leer decreteert, dat Trigland aan den rand opmerkt: „Arminius ende de Remonstranten hebben de luyden de onwederstaenlijkheyt in 't hooft ghebracht“. En het hoofdstuk zelf begint als volgt:

„Om die krachtig-werckende ghenade, door welke d'uytverkorene krachtelijk bekeerd worden, hatelijk te maken, hebben Arminius en de zijnen, de selve genaemt een onwederstaenlijke genade: ghelijc als of de mensche daer door met geweld tot het geloove ende bekeeringe gedwongen wierde. Derhalven en hebben niet wy... maar sy den luyden dese onwederstaenlijkheyt, in 't hooft gebracht. Wij mochten derhalven dit woort, als hatelijk, ende inde Schrifture niet ghebruyckelijc zijnde, verwerpen. Doch evenwel, dewijl haer belijft dit woort immers te ghebruycken, ende de ghenade, die zy bekenen, een wederstaenlijke genade te noemen, soo laet ons besien, wat daer van, volghens Godes woort, te houden zy.“

Inzender ziet dus, dat de gereformeerden — gelijk we in ons no. van 26 Nov. reeds opmerkten door een citaat uit Bavinck — op den term onwederstandelijke genade niet hebben gestaan. Zij waren er gelukkig ver vandaan, op dezen geïsoleerden en daarna door generalisering gefixeerden term dan weer een heel huis te bouwen; wat maar ongelukken geeft, als men hem niet precies heeft geëxegeseerd. Hieronder zullen we zien, dat de gereformeerden — gelijk hierboven betoogd werd — slechts van een bepaalde genadewerking Gods betoogden, dat men ze niet kon weerstaan. Men bedenke hierbij, dat Trigland lid was van de commissie tot vaststelling van den tekst der Dordtsche Leerregels. Een belangrijk getuige dus.

8. Inzender vat, als ik hem wel begrijp, art. 4 der Remonstrantie zoo op, dat daar zou staan: „die genade is niet onweersaenlijk“. Maar feitelijk staat er dat niet. „Niet onweersaenlijk“ kan — blijkens den latijnschen tekst — alleen slaan, niet op: „genade“, maar op: „manier (van werking)“ (quod ad modum operationis ejus gratiae attinet, non est ILLE irresistibilis). Wat daar achter zit, moge Trigland weer verhalen (502/3):

„De Remonstranten (onder welke Wtenbogaert de voornaemste) seggen, dat dese (bewegende) want daar gaat 't over, zie hieronder, K. S.) „dat dese (bewegende) genade altijd wederstaenlijk is, dat is,

dat de wille des menschen altijd de ghenade der bekeeringe ende wedergeboorte kan wederstaen: jae dat de wille des menschen altijd vry is gebleven, ende noch is, tusschen goet ende quaet, alsoo datse de aengeboden genade kan ofte aennemen ofte verwerpen. Dese wederstaenlijke genade drijft Wtenbogaert... seer ernstelijk. Soo dat hier nu is, jae, ende neen.

Maar opdat de ongerijmtheit van zijn leere niet en soude bekendt worden, soeckt hy den stant des geschils, desen aenghaende... seer te verdonkeren, alsof 't selve waar alleen over de maniere vande werckinge der genade. Ende hier meent hy wat voeds te hebben uyt het Advijs zelfs, 't welck geseyt heeft, dat de rechtgevoelende daer in seer wel te vreden zyn, dat men 't begin, midden, ende eynde onser salicheyt, niet des menschen natuurlijke krachten, maar de onverdienbare ghenade ende treckinge Godes in Christo moet toeschrijven: midts dat men daer onder niet en verstaet, dat de maniere vande werckinge of treckinge der selver ghenade is wederstaenlijk.“

Hierna toont Trigland aan, dat Wtenbogaert slechts een kunstgreep heeft toegepast, toen hij op die manier het debat afleidde van de bewegende „genade“ op de „manier der werking“ ervan¹⁾. En hij zegt: „soo en is dan hier het verschil niet over de maniere, maar over de saecke. Niet, of Godt in den mensche werckt, als in een beest, stock ofte block, so Wtenbogaert den Leser geerne soude wijs-maeken, maer of Godt den eenighen wercker is alles goets in den mensche.“

9. Mij dunkt, dit zijn ophelderende bijzonderheden. Men kan er duidelijk uit aantoonen, hoe vervlakkend het werkt, als Prof. Hepp tout court op „de genade“ toepast, wat in veel enger verband van bepaalde werken Gods gezegd is. „De“ onwederstandelijke genade zou een gereformeerd dogma zijn, in deze korte formulering?

Mis! zegt Trigland! Oorspronkelijkheidsziekte! voegt hij er aan toe: „Waer heeft men oyt van een wederstaenlijke ende onwederstaenlijke genade in de Gereformeerde Kercken gehoord, eer Arminius, ende de Remonstranten met hem, dese dispute hebben voortgebracht? Seer wel seyt Pareus: Desen dreck heeft onlanx eener bedacht, die welcke nieuwe opinien in 't hooft hebbende, omeenen eeuwighen naem te krijgen, oock nieuwe manieren van sprecken versiert heeft...“ Het kan wonderlijk loopen. Oorspronkelijkheidsziekte bracht volgens Pareus het alternatief: wederstaenlijke-onwederstaenlijke genade voort. En na ruim drie eeuwen wil een broeder, die met de passetout-diagnose: „oorspronkelijkheidsziekte“, het land doorwandelt, het ééne lid van dit dilemma, en daarmee heel zijn aanwendbaarheid, veel en veel verder uitbreiden, dan Dordt gedaan heeft. Waarom toch? Die broeder-hoogleraar is er anders nog al eens bij, om te spreken van „algemeen en bijzonder“; we hebben onlangs ook al van een „algemeen“ en „bijzonder“ geweten een verhandeling gekregen onder zijn leiding. Ach, men zou ditmaal haast verlangen naar een onderscheiding tusschen „algemeen“ en „bijzondere“ wederstaen-, of onwederstaenbaarheid. Want daardoor zou veel narigheid ons bespaard gebleven zijn.

10. Deze laatste opmerking brengt me op een volgende, die eigenlijk het stuk van inzender niet raakt: Prof. Hepp heeft in zijn polemieek tegen mijn opvatting, toen het dus ging over het dipleurische verbond, op dezelfde bladzijde (74) betoogd, dat achter dit probleem „de diepe verborgenheid van de WILSVRIJHEID“ lag. Al liggen er veel meer problemen achter (b.v. dat van 's menschen ambts- en rechtspositie) toch geven we Prof. Hepp op dit punt gelijk. Even verder verklaart hij: „Ik mag hier niet een overzicht geven van de formuleringen“ der gereformeerden ten aanzien van de wilsvrijheid (74). Tot troost voor wie het tegenwoordig nog wagt, van de vadersen op bepaalde punten af te wijken, heet het dan verder bij Prof. Hepp: „de onbeholpenheid hiervan werd door ieder gevoeld“ (zoo iets mag men volgens sommigen pas zeggen als de vadersen overgrootvaders werden, en dan mag het over heel de lijne). Welnu, als Prof. Hepp de formuleringen der wilsvrijheid bij de vadersen zoo onbeholpen vindt, dan zal hij het debat met de Remonstranten ter zake wel zéér onbeholpen vinden. Dát debat nu ligt achter het tegen Ds de Graaf opgeworpen thema van de „onweersaenlijke genade“. Het is door Trigland duidelijk aangetoond. En nu één van beide: of Prof. Hepp heeft ook van deze dingen geen kennis genomen (maar wie dat onderstelt, maakt Ds de Bondt weer boos), of hij heeft op een terrein, waarop hij de vadersen onbeholpen spreken zag, zelf een slordigheid in uitdrukking gebruikt, die we allemaal op zijn tijd ons veroorloven, en waar ook niemand wat achter zoekt, als we een normaal verkeer onderhouden; die echter heel veel beteekent, en dan ten kwade, als er met zulk zwaar geschild (deformatie, confessioneel geschilt) gewerkt wordt. Wie van oorspronkelijkheidsziekte spreekt, moet tegenover de bestaande belijdenis zelf zorgvuldigheid betrachten, en niet met zevenmijlslaarzen door de disputkamers van de vadersen heen wandelen.

11. Keeren we tot inzender terug: dat inderdaad niet

1) Want in het Advijs en is dat niet ghestelt, om dat wy, of een wederstaenlijke treckinge toestonden, of meenden dat het verschil alleen over de maniere van de werckinge was: Maer veel meer, om te ghebruycken der Remonstranten eyghen wo(o)rden, opdat zy niet segghen, dat men het verschil niet anders als met haer eyghen woorden verhaelt. Want als het Advijs die Remonstrantische manieren van sprecken verclaert, ende met zijn eygen woorden wil aenwijzen waer de knoop leydt, ende wat achter sulck een wederstaenlijke treckinge schuyt, soo seyt het, Of dat het goede ghebruyck van dese ghenade hanght aen het goede gebruyck van 's menschen vrye wille. Waermede het Advijs duidelijk verclaert, dat het niet op de maniere van de werckinge, maer op de werckinge selfs aencomt.

over „de“ genade, maar over bepaalde werkingen van Gods genade gehandeld werd tusschen Gomaristen en Remonstranten, blijkt duidelijk uit wat Trigland verder opmerkt. Met Pareus in diens strijd tegen Bellarminus telt hij vijf onderscheidingen of distincties in het spreken van genade:

a. eerste distinctie: rakende de goddelijke werkingen (werken uit de voorzienigheid, dan wel uit de praedestinatie; de eerste heet eigenlijk HULP, de tweede GENADE).

b. Tweede distinctie: rakende de HULP; er is algemeene hulp („in Hem leven wij“, etc.) en bijzondere hulp, schoone gaven, werkkunst, schilderkunst, kloekmoedigheid, standvastigheid, voorzichtigheid, Bezaleel, Cyrus, Alexander, Scipio, en heel wat menschen meer, worden als voorbeeld genoemd. (In 't voorbijgaan zij opgemerkt, dat in Triglands overzicht hier is besproken, wat velen thans „gemeene gratie“ noemen; deze wordt hier niet uit Christus ontleend, maar uit de voorzienigheid, afgedacht van Christus, wat nu net precies is, wat ik aan 't verdedigen was, voor Prof. Hepp in de rede viel, en wat strookt met het positie kiezen in het werkverbond, omdat, zie verleden week, in dat werkverbond de voorzienigheid den mensch in zijn hem toegewezen rechtspositie houdt. Prof. Hepp vergeve mij dit „journalistieke uitstapje“).

c. Derde distinctie: rakende de GENADE:

A. Eeuwige en tijdelijke genade; de eeuwige is de uitverkiezende liefde (maar die is eigenlijk niet zoozeer genadewerking, als wel „fonteyne ende oorspronck der werckinge“); de tijdelijke is: het „stuuren en overvoeren“ der verkorenen tot de zaligheid.

B. Om niet gevende en om niet gegeven genade.

C. Uitwendige om niet gegeven genade, en inwendige om niet gegeven genade. De UITWENDIGE genade van deze groep is: die, welke ons „uyterlijk wordt voorgedragen tot gheloove ende saligheyt, als de roepinghe door het Euangelium: of toeghereeckent wordt door het gheloove“, vergeving der zonden, rechtvaardigmaking. De inwendige genade vervat alle bewegingen van Gods barmhartigheid, die God IN ONS WERKT.

d. Vierde distinctie, rakende deze laatste INWENDIGE GENADE; ze is of BEWEGENDE, of HABITUEEL. De „bewegende“ is: inwendige roeping van den Heiligen Geest (geschiedende door verlichting van het verstand, vernieuwing van den wil, en van het hart), wederbaring, besturing, bescherming, volharding. De „habituële“ is wat anders: zij „vervat in haer alle de gaven van roepinghe ende saligheyt, die door de ghenade des Gheestes in den heylighen blijven by maniere van een gedurige inhanghende hoedanigheyt“ (het woord „habitus“ is hier anders gebruikt dan bij vele tegenwoordige gereformeerden, wat ik al eens eerder opmerkte).

e. Vijfde distinctie: rakende de BEWEGENDE GENADE; er is een EERSTE en een TWEDE bewegende genade, „opdat wij de gewoonnelijcke termen ende manieren van spreken ghebruycken“. De eerste is die, waardoor wij krachtiglijk geroepen worden uit den stand der zonde en overgezet in den stand der genade. Dat is de nieuwe schepping, opwekking uit den dood der zonde, levendmaking, wederbaring, etc. De tweede is die, door welke wij in den staat der genade worden versterkt, gestuurd, bewaard, opdat wij volhardend blijven tot het einde, Jer. 32: 40, Ps. 143: 10, Phil. 1: 6; 1 Cor. 1: 8.

Welnu, Trigland zegt precies, tot twee maal toe, wat nu de gereformeerde tegenover den Remonstrant gehandhaafd hebben wil. Bij punt d, vierde distinctie, zegt hij NA bespreking der „bewegende“, en vóór die der „habituële“ inwendige genade:

DESE IS EYGHENTLIJCK DIE GHENADE, VAN DE WELCKE IN DESE BOECKEN VAN DE GHENADE ENDE VRYE WILLE GEDISPUTEERT WORD.

En na afhandeling van punt 5, waarin dan weer de BEWEGENDE genade (niet de habituële) wordt onderscheiden in haar openen van het hart (eerste daad) en haar uiteindelijk bewaren van het werk, dat ZIJ in ons werkte:

VAN DEZE BEWEGENDE GENADE, DIE IN HET VIERDE ONDSCHIEYT IS BESCHREVEN, EN IN HET VIJFDE ONDSCHIEYT AFGEDEELT, van de welke Pareus teghen Bellarminus ghedisputeert heeft, IS OOCK QUESTIE TUSSEN ONS ENDE DE REMONSTRANTEN.

Met andere woorden: het geschil liep daárover, en niet over al dat andere.

En nu één van beide: men beweert, dat de hierboven besproken geschenken van die „genade“, welke niet de „bewegende“ heet, „in Christus“ gegeven zijn, of „met Christus in verband staan“, of men beweert het niet. Daárover valt te praten; en wie wat ik opmerkte, verder doordenkt, zal hier wel weten, in welke richting ik het antwoord zoek. Maar men moet niet een opvatting als Ds de Graaf voorstaat, afdoen met het onverklaarde adagium: „de genade is altijd onwederstandelijk“, want dat is niet in de historische lijn gesproken; we moeten progressief blijven. Wat Ds Spier zeide, heeft in geen deele geleken op wat de Remonstranten beweerden, gelijk het evenmin in strijd kwam met wat de Dordtsche Canones hebben gezegd. Het klopte alleen maar met wat ik uit Bavinck citeerde.

Men zie verder nog, in hetzelfde werk van Trigland, bl. 51–55. De Remonstranten zeiden: de mensch kan met zijn vrien wil den Geest altijd weerstaan, ook als Hij wil wederbaren. Neen, antwoorden de gereformeerden. Als Hij wil buigen, dan buigt Hij.

12. Van de „bewegende genade“ heeft dus Ds Spier niet ontkend, dat zij altijd onwederstandelijk is. Hij heeft alleen maar gezegd: genade, in verband staande met Christus, omvat meer dan die bewegende genade. Dat kan hij zeggen, omdat hij het met Ds de Graaf eens is (ik weet dat niet), of omdat hij het met Trigland eens is, of, omdat hij nog weer een derde meening voorstaat.

13. Van Verbands-remonstrantisme is dus in het artikel van Ds Spier geen spoor te bemerken. Dat zou alleen het geval zijn, als hij de met Christus in verband staande genade had beperkt tot „de particuliere genade“, gelijk inzender ze verstaat. Maar de eigen woorden van Ds

Spier, benevens de context, sluiten m.i. deze opvatting uit.

14. Duidelijke, ondubbelzinnige verklaring en toelichting is dan ook op dezen grond voor Ds Spier niet noodig. Als redacteur, die zijn artikel ontving, inzag, en doorzond, nadat ik de bekende passage wel degelijk had gelezen, gaf ik niettemin mijnerzijds uit vriendschap voor inzender, dien ik jaren lang mag kennen, en van wien ik veel houd, toch een toelichting.

15. Inzake Zondag 25 en de „negen Joden“ denkt Ds Spier natuurlijk evenzoo als inzender. Hij had het dan ook niet over geloof, of niet-geloof, maar over de genezende daad van Christus. Die noemde hij genade. Men kan, ik herhaal het, daarover twisten. Maar dan raakt men heel andere kwesties aan; deels ook die der uitwendige roeping, die (zie Trigland) buiten het dilemma weerstandelijk-onweerstandelijk omgaat.

16. Niet graag zou ik het schema: verbondsgezen, -breuk, -wraak „gansch eentonig“ noemen; ik heb daarvoor te veel, ook dezer dagen, in de vaderen²⁾ gelezen. Eentonig kan hoogstens worden de manier, waarop men het „hanteert“. Maar dat geldt van elk schema. Van een „wringen“ in dit schema zie ik dan ook niets bij Ds Spier. Als hij zegt: Christus' gezinnen, zijn tekenen, zijn spreken, zijn masjaals, etc., dat zijn verbondsgaven, waardoor de Heere God aan het op het punt van beslissenden afval staande bondsvolk nog toeroept: bekeert u, kent uw Messias, dan ben ik het daarin met hem en met de vaderen eens. In dien geest heb ik jaren lang gepreekt, ook voor de ooren van inzender, in dien geest bedacht Professor Lucas Lindeboom de inscriptie voor het hoofdgebouw van Veldwijk, in dien geest schreef ik over den lijdenden Christus, en alleen zóó kan ik Romeinen 9—11 lezen. De details zijn natuurlijk weer disputabel. Maar de hoofdzak m.i. niet. En is het nu eigenlijk wel zoo eentonig? We danken er al vast dit interessante, en ik hoop, leerzame persdebatje aan.

17. Overigens: Turken en Mohammedanen waren niet in de buurt van die negen Joden, toen en toen, daar en daar. Christus, onder Israël werkende, werkte op het bondsterrein.

18. Inzender, die reeds twee nummers heeft moeten wachten (ik wilde deze interessante kwestie niet met een handomdraai afdoen) is thans aanleiding, dat Perschouw of geheel of bijna geheel weghijft. Ik vermoed, dat de lezers het me zullen vergeven. En ik hoop, dat de sfeer weer zóó wordt, dat we rustig elkaar kunnen lezen. Polemie, ook van Prof. Hepp, is best; maar als er niet scherper onderscheiden wordt, dan in zijn brochures geschiedde, dan krijgen we die sfeer, waarin „ondubbelzinnige verklaringen“ worden gevorderd, ook waar het niet noodig is. Of moeten nadere verklaringen soms komen uit den mond van wie het met Trigland of ook met Rivetus (bekend door het beroemde leerboek, de Synopsi) eens zijn? Men leze ook Rivetus over den „wonderbaarlijken“ term der wederstandelijkheid of onwederstandelijkheid³⁾. Laat niemand overigens echt boos worden, als zonder noodzaak zulke nadere verklaringen gevraagd worden: de menschen hebben sedert Pareus⁴⁾ de onderscheiding tusschen „de“ genade en „de genade, daarvan hier ghehandeld wordt“ wel wat verleerd, en bovendien staan ze nog wat onwennig te kijken tegen de feiten, die bewijzen, dat Prof. Hepp zich telkens zóó erg vergist. Ze hadden 't niet gedacht, ik ook niet, vóór die brochures.

K. S.

2) Ik neem maar als voorbeeld onder vele andere den bekenden *Walaenus* (bekend door de Synopsi):

Nam maledictio foederis primi manifesta est, Deut. 28 vers 15... Maledictio contra novi foederis haec est, Marc. 16 vers 16. &c... Ioan. 3 vers 36. (*Walaenus*, De primi peccati imputatione, Op., II, 1643, 161, b). Meermalen reeds herinnerde ik voorts aan den bekenden herdruk van „Filippus“ in zake „de schending van het recht des verbonds gewroken“.

3) Sed quia, in hac materia, introductae sunt voces prodigiosae *resistibilitatis* & *irresistibilitatis*, videndum est primo, qua ratione id, quod significare voluerunt eorum auctores, concedi possit, vel negari debeat. (*Rivetus*, Disp. IX, De Gratiae Efficacia, Opera, II, 1179, a). Zie heel de pericop.

4) Pareus (zie over hem hierboven) merkt op: 't Vierde Artikel is ooc in zijn eerste deel buyten verschil... Maar 't fenijn leyt in de steert, als men seyt: 't besluit by 't IV Artijckel gedaen, openbaert het bedroch: Dat de maniere, waer door dese ghenade alles werckt, niet Onwederstaenlyck, maar wederstaenlyck is. Met welke vreemde terme de nieuwe gheesten dit willen seugen, dattet in de macht des onwedergeborenen mensches is, de genade toe te stemmen of te wederstaen, die aen te nemen of te verwerpen. Ick heet een vreemde terme. Want ick achte niet, dattet Latijnsche woordt, 't welck sy misbruycken *Resistibilis* beteekent by rechte Latijnsche schryvers wederstaenlyck, of twelck wederstaen kan worden, maar veel eer twelck wederstaen of wederstreven kan... Maar laet vry dese vreemde term blijven. Wy segghen daer op, dattet ghene sy met beyde de Articulen mildelijck hadden ghegeven, dat sy 't niet dese termen gheheel wederwech nemen, en dattet niet dan een ydel roock van woorden is gheweest, al wat sy de ghenade so treffelijck hadden toegeschreven. Want ist dat de Genade (DAER VAN HIER GHEHANDELT WERDT) wederstaenlyck is, so volgt dat noch 't gheloof, bekeeringhe ende goede werckinge, noch 't begin, midten ende eynde onser salicheyt, de genade Gods, maar de wille des menschen, die de wederstaenlycke ghenade niet wederstaet als sijn alderreygste ghewercken moeten toe geschreven worden. Ende aldus sal Gods eere onder de voet leggen, ende des menschen roem teghens Godt bestaen.

Oratie *Davidis Parei*, van 't Nationaal Synodus tot Dordrecht, mitgaders des selven oordeel aengaende de vijf Remonstrantsche Artikelen, ghedaen tot Heidelberg. Anno 1619, Amstelredam, 1619, 20/1. Zie over die Rede de voor- en nade van Nicolaas Schotsman, in de uitgave Leyden, Wed. D. du Saar, 1819, XV.

Aan den Hooggeleerden Heer Prof. Dr K. Schilder,
Redacteur van „De Reformatie“.

Hooggeachte Redacteur,

Ondergeteekende is een van hen, die eenige weken geleden een uitnodiging ontvingen „tot bijwoning van een conferentie van leden der Gereformeerde Kerk“ (zie o.a. „De Standaard“ van 6 Dec. j.l.).

Het belang der kerken vordert z.i. tegen deze conferentie te waarschuwen. De redactie van „De Zeeuwse Kerkbode“ vermoedend, dat de deelnemers (sters) hoofdzakelijk bewoners van Zeeland zouden zijn, meende on-

dergeteekende, dat hij zich tot dat blad moest richten] weigerde echter de waarschuwing, die ondergeteekende inzond, op te nemen. Daarom zou hij U gaarne eenige plaatsruimte in „De Reformatie“ vragen.

Op de twee bladzijden, die het bericht, dat de uitnodiging bevat, beslaat, komt drie maal de uitdrukking „der Geref. Kerk“ voor. Mag ik de(n) opsteller(s) van het bericht eraan herinneren, dat de Geref. Kerk niet bestaat?

Deze conferentie is er een — volgens 't bericht — welke allerminst uitsluitend bedoeld is voor een bepaalde groep. Ieder lid „der Geref. Kerk“ zal welkom zijn.

Waarom wordt dit zoo uitdrukkelijk verklaard? Zijn er dan misschien gegevens, die den indruk van het tegendeel zouden kunnen wekken? Inderdaad! En 't is meer dan alleen een indruk wekken.

Enkel de z.g.n. beter gesitueerden zijn in de gelegenheid ter conferentie te gaan (de prijs is f 7,50 of f 5,— + reiskosten). Zeker, er kan volgens 't bericht in z.a. h.i. en reductie gegeven worden. Maar al verviel de f 7,50 of f 5,— zoo geheel, dan nog zouden de reiskosten alleen al een onoverkomelijk bezwaar zijn voor een groot deel van onze broeders en zusters. Als

de conferentie voor alle broeders en zusters bedoeld is, waarom zijn dan ook niet allen uitgenoodigd? Er is selectie toegepast. Een bepaalde groep van onze broeders en zusters kan 2½ dag vrijmaken voor een conferentie. Wie? Over 't algemeen alleen de z.g.n. beter gesitueerden en meer intellectueelen (vacantietijd). Zij, die een deel der conferentie zouden kunnen en willen bijwonen worden volgens uitdrukkelijke verklaring a priori uitsluitend.

Is het mondaine „Britannia“ een geschikte plaats? Niet voor een bepaalde groep is de conferentie bedoeld, maar rikt het alles niet tamelijk „groepachtig“?

Tenslotte: wie heeft behoefte aan dergelijke conferenties? Wie van hen, die zich biddend toelagen op de verdieping van hun geestelijk leven in binnenkamer en kerkgebouw en (om meer maar niet te noemen) in de vele vereenigingen, die er zijn, bij de vele lectuur, die hier voor dienen kan?

U, hooggeachte redacteur, bij voorbaat dankend voor de plaatsruimte,

Uw dw.,

Zonnemaire, 9 Dec. 1937.

Ds A. J. VAN SLULJS.

GEREFORMEERDE KERKEN.

Beroepen te:
's-Gravenzande: A. S. Timmer te Bedum.

Aangenomen naar:
Heemstede (2e pred.-pl.): E. T. v. d. Born te Helpman.

Benoemd tot Hulprediker te:
Oosterbeek (standplaats Doorwerth): Cand. L. Moesker. (Aangenomen.)

Intrede te:
Zaltbommel: Cand. H. van Minnen, Tekst: Micha 7:7.

Ds J. H. Sillevius Smitt.

Ds J. H. Sillevius Smitt, predikant der Geref. Kerk van Semarang, is met verlof in ons land aangekomen. Zijn adres is nu: Platolaan 68, Zeist.

„Effatha“, Voorburg.

Het Bestuur van „Effatha“, Chr. Instituut voor Doofstomme kinderen te Voorburg, ontving van Notaris D. M. Klijzing te Haarlem bericht, dat wijlen Meij. G. M. Bos, gewoond hebbende te Haarlem, voor den arbeid van „Effatha“ een bedrag van f 500 legateerde. Genoemd legaat werd door het bestuur dankbaar aanvaard.

„GEREF. KERKEN IN HERSTELD VERBAND“.

Bedankt voor:
Zaandam: M. Hinlopen te Amstelveen.

CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERK.

Beroepen te:
Groningen: S. v. d. Molen te Rotterdam-Centrum.

Bedankt voor:
Zwaagwesteinde: L. S. den Boer te Arnhem.

NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

Beroepen te:
Alblasserdam (toez.): H. J. Groenewegen te Wateringen.

Almen en Harfsen: G. de Ru te Rithem.

Leiden (vac.-C. Hartwigsen): J. D. van Hof te Delfshaven.

Nieuwe Tonge: W. Bleshaar te Benthuisen.

Nijega en Elahuizen: Cand. J. v. d. Velde te Bussum.

Rozendaal (Geld.): Cand. A. Braakman te Utrecht (toez.).

Utrecht (vac.-Kwint): B. v. Ginkel te Gouda.

Willige-Langerak (toez.): J. J. Poot te Bunschoten.

Aangenomen naar:
Princenhage: H. Coolama te Zundert.

Herkingen: Cand. A. Sirag te Amsterdam.

Rijnsburg (toez.): G. C. van Niftrik te Vollenhove.

Bedankt voor:
Zuid-Beijerland: E. R. Damsté te Sluipwijk.

Intrede te:
Grijskerke: Cand. H. A. van Loon, Tekst: Luc. 8:4—15.

Lathum: Cand. E. Chr. Baart, Tekst: Joh. 1:14a.

Stad Hardenberg: G. L. Bouman, Tekst: 1 Cor. 4:1.

Afscheid van:
Uitwijk: F. R. A. Henkels, Tekst: 2 Cor. 8:9.

Overleden:
J. M. Jalink te 's-Gravenhage, emer. pred., 76 jaar.

5 hechte banden aan het Christel. beginsel

In het Christelijk gezin wensch men terecht een Christelijk Dagblad. Dat inhoud en prijs daarbij een belangrijk

woord meespreken, spreekt ook vanzelf. De Vijf Samenwerkende Christelijke Dagbladen, met hun fraai Zondagsblad, Landbouw-, Vrouwen- en Boekenpagina's zijn echte gezinsbladen, en toch uiterst laag in prijs. Haal voor 1938 één dezer bladen in uw huis. Het zal in méér dan één opzicht verrijking beteekenen.

De Rotterdammer

is het oudste blad van de VIJF en bestrijkt het geheele land buiten de rayons der overige vier.

Prijs der volledige editie voor Rotterdam en omgeving, alsmede de post-editie per kwartaal f 3.—, p. week 23 ct. Voor alle overige Agentschappen per kwartaal f 2.60, p. week 20 ct.

Bureau: Goudsche Singel 105, Rotterdam

N. Haagsche Courant

het onmisbare blad voor Den Haag en omstreken.

Prijs per kwartaal f 3.—, per week 23 ct.

Bureau: Torenstraat 27, Den Haag

N. Utrechtsche Courant

waarmede Provincie en Stad Utrecht en het Goot, een eigen blad kregen.

Prijs per kwartaal f 2.60, per week 20 ct.

Bureau: Drift 13, Utrecht

N. Leidsche Courant

de onderlinge band voor Leiden, de bollentreek en de Rijngemeenten.

Prijs per kwartaal f 2.35 per week 18 ct.

Bureau: Breestraat 123, Leiden

DORDTSCH DAGBLAD

voorzind in de behoefte van Dordrecht en buiten gemeenten.

Prijs per kwartaal f 2.60, per week 20 ct.

Bureau: Voorstraat 166, Dordrecht

Dor samenwerking op het gebied der Christelijke Pers zal het mogelijk zijn de vergelijking met niet-beginselbladen, zoowel wat prijs als inhoud aangaat, ruimschoots te doorstaan.

Wie zich heden voor minstens één jaar abonneert op een onzer bladen, ontvangt al de tot 31 December nog te verschijnen nummers met inbegrip van de Zondagsbladen, gratis. Men kan gebruik maken van onderstaand intekenbiljet en dit op zenden aan het Bureau van het blad, hetwelk men verkiest. Natuurlijk kan men zich ook per briefkaart aanmelden.

Directie Vijf Samenwerkende Christelijke Dagbladen

Ondergeteekende wensch zich te abonneren op

met ingang van 1 Jan. 1938, en de voor dien datum verschijnende nrs. en Zondagsbladen gratis te ontvangen

Naam: Woonplaats:

1) In te vullen den naam van het gewenschte blad.

Medewe
Boumar
Galle, J.
Jaspers
Linden
terdam;
Dr. G.
Wolveg
hoven,
Mr. J.

Alle stu
Prof. D

INHOUD: H
het ambt. „W
lijk Leven:
ping. Vraget
genade“. IV
tische theolo
faculteiten.
der. Cople v
het jaar 183
ond, altijd n
„Socialisme
Week: Rond
Kerknieuws.

Kerstfee

Als de sel
in hoofdstu
thema van
ning van M
tot hoofdstu
dit punt beg
de bespreki
zien de men
den traag i
loopen sede
hoorden ze
is de toesta
eerste begin
leeren. Ofsc
wassenen h
moesten ku
kleine kinde
ze het abc
eens, kunne
zich zullen
der gerechti
dat de schri
ning van M
is wel heel
tafel zich ze
En de sel
kinderachtig
van het ab
laten ze stra
komen ze t
slechts inta

Nu geloof
is bij de n
toch niet on
het Kerstfee
brengt. Dan
houdt met
niet realisee
maal doet.
van het Ker
kwaam tot f
tigheid“, z
den duur z
verliezen.

Geen enke
haling zijn,
achteruitgan
werkmandat
daarin. Dan
volmaakthei
tijd“.

We zullen
ben te geven
We zullen
vleesch Zijn
de wet Zijn
ook stilstaar

1) Grosheide